УДК 341.218.1:341.218.3+323.111:323:113
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.29>

ПРОБЛЕМА ГЕНЕЗИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВНОСТЕЙ І КРИТИКА «НАЦІОНАЛЬНИХ ІСТОРІЙ» (ВІД ВІЗАНТІЙСЬКОГО СПАДКУ ДО КОНЦЕПЦІЇ КОНГЛЮТИНАТНОСТІ)

Віктор Мельник

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

У центрі уваги статті – політологічна критика «національних історичних шкіл», що протягом ХХ ст. особливо розповсюдились у країнах Східної Європи. Такі «національні історіографії» запропоновано вважати елементами політичного самоствердження окремих народів, що, однак, не має нічого спільного з реальним пошуком історичної істини. При цьому автор впевнений, що історичні студії, поставлені на раціональну та реальну методологічну основу, здатні надати критично важливий масив інформації (та навіть емпіричних спостережень) для будь-якого державного будівництва. Створити, контролювати та розвивати державу неможливо без чіткого уявлення про справжню минушину. Незнання своїх витоків призводить до стратегічних помилок у державному плануванні та політичному менеджменті. З метою активізації дискусії автор звертається до візантиністичної парадигми східноєвропейської історії, наголошує на штучності відриву так званої «Центрально-Східної Європи» від цивілізаційного фундаменту Східної Римської імперії (Візантії). Підкреслюється, що національні історіографії страждають комплексом меншовартості, котрий примушує їх відмовлятися від декларування спорідненості з найбільшою християнською державою доби середньовіччя. При цьому представники «національних історій» забувають, що система політико-правових відносин у вказаний період базувалася на принципах «сюзеренітету-васалітету». Влада імператора Східної Римської імперії закономірно розповсюджувалася на всі терени, населення яких отримувало хрещення від підпорядкованого йому кліру. Закономірно, що візантійські імператори вважали себе володарями слов'ян (де-юре, але не де-факто). Остання теза розвивається зверненням до прикладу близького українцям білоруського історичного процесу, що виконує роль показової картини культурно-цивілізаційного синтезу – між варязькою Балтикою та візантійським Причорномор'ям. Акцентується на потребі подальшого політологічного вивчення концепції конглютинатності, запропонованої А. Висоцьким. Концепція конглютинатності закликає пояснювати походження держав одночасною творчою роботою двох та більше великих етносоціальних груп.

Ключові слова: візантійська парадигма, теорії походження держави, Східна Римська імперія (Візантія), концепція конглютинатності, Центрально-Східна Європа, національна історія, історія Білорусі.

Однією з багатьох причин назрілого внутрішньоєвропейського конфлікту ідентичностей ми вважаємо «забудькуватість» історіографів щодо візантійської ролі у всесвітній цивілізаційній еволюції, небажання оцінювати Східну Римську імперію (Візантію) якщо не як очільницю культурно-історичних процесів доби середньовіччя, то принаймні

як сили, рівнозначної народам та державам середньовічної Західної Європи [1, с. 3-6]¹. За влучним визначенням британського лорда Джона Норвіча, Візантію навіть спробували «викреслити» з підручників [2, с. 9–10]. Однак викинути повноцінну та живу цивілізацію, що проявляється й досі в сферах духовної і матеріальної культури більшості народів Центрально-Східної Європи, в менталітеті, у традиційних формах ведення народного господарства, неможливо [3, с. 428–438].

Східноєвропейські нації, народності та племена, котрі раніше входили в орбіту політичного й культурного впливу цієї блискучої імперії, надалі почувають себе більше спорідненими одне з одним, аніж із народами Західної Європи [4]. І якщо це не завжди відчувається в просторі публічної політики або в засобах масової інформації, то варто заглянути в побут і повсякденні культурні практики населення [5, с. 28–29]². Тоді все стане на свої місця.

«Візантійський приклад» показує: *історіографічна несправедливість* цілком може бути наслідком локального сприйняття дослідниками та мислителями історичного процесу [8, с. 132–138]. Що ж ми маємо на увазі під *локальним сприйняттям*?

Раніше вже неодноразово писалося про негативні наслідки надмірних крайнощів у захопленні політиками та вченими «національним» або «класовим» питаннями [9, с. 12–13; 10, с. 499–508; 11]. Коли науковець-гуманітарій (політолог, історик, етнолог, психолог, філософ, соціолог etc) дивиться на одну народність або на один суспільний клас як на виняткову форму життя, то, відповідно, він втрачає з поля зору все різноманіття інших форм соціального життя. Він не помічає різнобарв'я соціальних і етнічних контактів, строкатість культурних впливів у суспільстві. Відбувається те, що клінічні психологи називають «*фіксацією*» [12, с. 518–529].

Історики, а з ними й цілі історіографічні школи, фіксуються на певних постулатах, ідеях, положеннях, не бажаючи дивитися на «великий і чудовий світ» [13, с. 35–40]. Свідомість звужується, висновки стають примітивнішими. У кращому разі невідповідне реаліям життя історичне дослідження перетворюється в різновид хорошої та приємної для читання белетристики [14, с. 194–196]. У гіршому разі сухість викладу матеріалу, помилково названа «істинним позитивізмом», добиває останні паростки таланту.

Всіх істориків, учених-гуманітаріїв й ентузіастів, які досліджують контекст якогось одного народу, однієї країни, одного регіону, можна назвати «*локальними істориками*» (або «місцевими істориками», згідно з термінологією Василя Ключевського [11]). Всередині напряду «локальної історії» зазвичай виокремлюються цілісні «*національні історичні школи*». Вони складають найблагодатніший ґрунт для «фіксацій». На жаль, у нетрях «національних історичних шкіл» існує небезпека потрапляння вченого в тенета одного-єдиного пояснення всіх історичних подій [15]. У таких працях *складні комплекси політичних фактів детермінуються національною несправедливістю, агресіями сусідів, шовінізмом*³. Перемоги занадто перебільшуються, а поразки узалежнюються виключно від зовнішніх факторів [16]. Багато яскравих прикладів такого «*національно орієнтованого*» тлумачення історії

¹ Ми одразу дозволимо собі зазначити суб'єктивну позицію: Візантійська імперія є колиською сучасних культурних ландшафтів (в т. ч. політичних учень та практик) для більшості народів Східної Європи.

² У цьому разі може допомогти елементарний «туризм», коли подорожуючий звертає увагу на оточуючу спільноту й навколишнє середовище. Примітивним емпіричним шляхом спілкування й комунікації між українцями (з одного боку) та сербами, греками, албанцями, вірменами (з іншого боку) можна встановити, що взаємної психологічної спільності між українцями й окресленими народами набагато більше, аніж у порівнянні з німцями, данцями, французами, бретонцями тощо. Л. М. Гумільов називав цей культурно-психологічний феномен «*принципом компліментарності*» [6; 7].

³ Можна справедливо говорити про існування потужного «національного детермінізму» в історичній та політичній науках.

можна виявити в творах сучасних польської [17; 18; 19; 20; 21; 22], чеської [23; 24; 25; 26], словацької [27; 28; 29], угорської [30; 31; 32], литовської [33; 34; 35] історіографій⁴.

Поблажливе ставлення західних істориків до подібних процесів усередині східно-європейської історіографії багатьма пояснюється тезою про «пошук Центрально-Східною Європою власної ідентичності» [36]⁵. Пошук ідентичності відбувається в дійсності, але він здійснюється завжди й повсюди, незалежно від політичних обставин сьогодення. Цей пошук є складовою частиною соціально-культурного розвитку людства. Він перманентний [38, с. 348–360]. Однак позитивна оцінка національного детермінізму *національних історій Центрально-Східної Європи*, за нашим твердим переконанням, продиктована загальною тенденцією формування єдиного *напрямку локальної історії*⁶. Адже північноамериканська, англійська, французька, ірландська, іспанська, італійська історіографії також «грішать» аналогічними ідеями. (Тільки словесна, термінологічна форма вираження відповідних ідей або оцінок більш «облагороджена» й очищена від ідеологічних кліше східноєвропейського типу).

Не забуваймо: *більшість англійських, ірландських або голландських істориків схильні перебільшувати значення своїх власних країн і народів під час написання загально-історичних курсів*. Викидаючи багато важливих сторінок азіатської, північноафриканської, східноєвропейської історій, західноєвропейські історики цілком закономірно заповнюють «білі» аркуші другорядними подіями зі своєї власної історії. Можна привести безліч прикладів із наукових і науково-популярних робіт західних авторів [хороша бібліографічна інформація та опис наративів: 39; 40], що, можливо, патріотично, але водночас лицемірно відносно *абсолютної більшості населення світу* (для прикладу, щодо представників індійської, мусульманської або китайської цивілізацій), плодами матеріального та духовного розвитку якої західні європейці та північні американці користуються щодня. Не можна перебільшувати значення «*колективного Я*» для світового розвитку точно так само, як не можна перебільшувати значення *власної особистості* для всесвітнього людського життя [6]. Це створює некоректне уявлення про сутність життя і самість буття.

Згадуваний В.О. Ключевський підкреслював у п'ятитомному «Курсі»: «Успіхи людського співжиття, надбання культури і цивілізації, якими користуються в більшій чи меншій мірі окремі народи, не є плодами тільки їхньої діяльності, а створені спільними або спадковими зусиллями всіх культурних народів. Процес їхнього накопичення не може бути втиснутий у рамки будь-якої місцевої історії, що можуть лише окреслювати зв'язок місцевої цивілізації із загальнолюдською, участь окремого народу в загальній культурній роботі людства або, принаймні, в плодах цієї роботи» [11, с. 36]. Зрештою, і Карл Маркс зауважував: «Традиції усіх померлих поколінь тяжіють над розумом живих» [41, с. 4]. Ментальний спадок формується не лише національним дискурсом, але й глобальним цивілізаційним контекстом.

Усвідомлюючи синтетичність та нерозривність історичного процесу, некоректність диференціації глобальної історії за національними наративами, спробуємо проаналізувати важливий приклад зі східноєвропейської історії, покликаний підтвердити слова Ключевського. Йдеться про білоруський історичний процес. Загальновизнано: формування *білоруського етнічного організму* відбувалося шляхом безперервної взаємодії з усіма навколишніми народами та політичними утвореннями [42]. Чи можливо уявити собі білоруську історію як щось окреме, самостійне, народжене поза органічним зв'язком із культурою і суспільним життям Польщі, Литви, України, Росії?

⁴ На наш погляд, мова повинна йти про історіографічну кризу в усіх країнах Центрально-Східної Європи.

⁵ До речі, перше визначення феномену «Центрально-Східної Європи» спробував надати саме візантиніст – польський історик та політолог Оскар Халецький (1891-1973) [37, с. 9-14].

⁶ Йдеться про «приземлення» історичного світогляду, вузьку «націоналізацію» історичної пам'яті.

Білоруська історія постійно була частиною ширших історичних структур. Спочатку сучасні білоруські території входили в орбіту впливу Київського князівства [42, с. 32–48]. Завдяки військово-політичному і торговому значенню Дніпровського шляху землі Білорусії стали центром перетину варязької та візантійської (східноримської) культур. При цьому східнослов'янські племена знаходилися в постійному етнокультурному контакті з навколишніми балтійськими племенами. Торговий обмін створював прекрасні можливості для культурних взаємовпливів. Зрештою, культурні процеси плавно перетікали в політичні. Для прикладу, церковну юрисдикцію над білоруськими територіями точно так само, як і над іншими теренами Київського князівства, здійснювали єпископи-візантійці.

Білоруські землі, перебуваючи в складі Київської політії, зберігали ознаки автономії, облаштовували власні політичні інститути (наприклад, Полоцьке князівство). В історії Полоцького князівства помітну роль зіграли скандинави-вікінги та греки-візантійці. За ісландськими сагами, хрещення полочан здійснив вікінг Торвальд Кондрассон (бл. 1000 р.), який отримав від східноримського імператора Василя II Болгаробійці (976–1025) спеціальну посольську грамоту представника імперських інтересів у Балтійському регіоні [43].

Після 1240 р. білоруські території стають об'єктом експансії литовських князів [43, с. 10–19]. Аж до Кревської унії (1385 р.) *білоруська культура полоцького ґибу* цілком домінувала в суспільному житті Литовського князівства [42, с. 49–61]. Подальше піднесення Москви (на сході) й Польщі (на заході) змусило Велике князівство Литовське здійснити доленосний геополітичний вибір – приєднатися до Польщі на рівноправних конфедеративних засадах (остаточне юридичне зрощення країн у двоєдину державу відбулося в 1569 році) [36]. Білоруська культура стала втрачати свої позиції в суспільно-політичній сфері, але зуміла втриматися в шляхетському (дворянському) побуті «середнього прошарку». Велике значення для протидії колонізації мало православ'я, зокрема контакти Віленського братства з Константинопольським патріархатом.

У литовсько-польський період білоруської історії (XIII–XVIII ст.) ми знову бачимо синтез культурних впливів ближніх і далеких сусідів – поляків, литовців, росіян, українців, греків, кримських татар. Водночас давайте не забувати і про поширення протестантської релігійності німецького типу в широких колах білоруських шляхтичів...

Василь Ключевський мав цілковиту рацію, коли писав про *«спільні зусилля народів»* (а не одного *народу*) для формування певної культури [11, с. 36]. Розуміючи державу та державність як породження культури, ми так само повинні підкреслити вагомість «спільних зусиль народів» у справі творення і розвитку окремих конкретних держав. Запропонований вище білоруський приклад може стати ілюстративним навіть за умови більш-менш поверхневого огляду історії *будь-якої держави*. Чи не вплинули німці, шведи, українці, білоруси, литовці, чехи, росіяни, османи на становлення сучасної Республіки Польща (котра, до речі, декларує свою «тотальну» моноетнічність й монокультурність)? Чи не були українці, казахи, білоруси, туркмени, грузини, вірмени, азербайджанці, фіни, шведи, німці діяльними співучасниками творення Російської імперії та, відтак, сучасної Російської Федерації? Чи можна вважати немусульманські народи греків, вірменів, коптів, євреїв, болгар складовими елементами єдиного політичного простору Османської імперії? Утворилася б сучасна Турецька Республіка без греко-візантійської спадщини? Як би виглядала Італія без тривалого німецького панування за доби раннього середньовіччя?

Факт залишається фактом. Жодна держава в світі не може бути побудована творчими зусиллями виключно одного народу. А.Л. Висоцький з цього приводу писав: «Традиційно структури саме ЕСО (етносоціального організму) чи відповідного йому таксономічного рівня беруться в якості об'єкта досліджень під час вивчення процесу позбуття рамок пер-

вісного суспільства та виникнення ранніх державних утворень. *На наш погляд, необхідно змістити акценти і звернутися не просто до ЕСО, а до їх союзів* (курсив наш – В.М.). При цьому найбільш перспективними в аспекті ранньодержавних утворень видаються поліетнічні союзи ЕСО з різними традиційними адаптивними системами або різними господарсько-культурними типами (ГКТ)» [44, с. 67]. Молдавський дослідник А.Л. Висоцький не тільки запропонував змістити увагу істориків із однієї етнічної спільності на декілька таких спільнот під час аналізу процесу зародження держав і державності. Він також обґрунтував новий термін для позначення таких об'єднань етносоціальних організмів – «конглоїтинатна спільність» (латиною «*conglutinatio*» означає «склеювання», «з'єднання»). Висоцький ще в 1990 р. описав цікаву гіпотезу про пріоритетну участь «склеєних» конглоїтинатних етносоціальних спільнот у будь-якому державотворенні [44].

Наведемо декілька засадничих прикладів гіпотези Висоцького про зародження державностей на базі конглоїтинатних спільнот.

Приклад перший – давньоримський: «відповідно до давньої традиції все населення Риму складалося з 300 родів. Кожен 10 родів об'єднувалися в курію, а 10 курій – у трибу. Всього, таким чином, існувало 3 триби, які, згідно з укоріненою в історіографії думкою, виступали об'єднаннями латинських, етрусських і сабінських родів» [44, с. 69–70].

Приклад другий – південноамериканський: «Мігрувавши в район нинішнього м. Куско, інки являли собою звичайну общину з декількох родів. Однак ця община вирізнялася надзвичайним сприйняттям нового (відкритістю для інновацій), що дозволило їй у стислі терміни засвоїти передовий досвід сусідніх із ними общин в економіці, соціальній та ідеологічній сферах. Ставши внаслідок своєї відкритості вищими від кожного окремо взятого сусіда хоча б у чомусь, інки без зайвих зусиль зуміли підпорядкувати цих сусідів» [44, с. 70].

Приклад третій – східнослов'янський: «Цікаві варіанти відразу декількох конглоїтинатних і поліетнічних спільнот пропонують середньовічні східні слов'яни. У Подонні, в господарських і поховальних комплексах слов'янських городищ IX–X ст., досить надійно зафіксований салтово-маяцький компонент. Розкопки валу Білогородського городища дали не тільки кераміку боршевського типу, але й уламки салтівського посуду... Такі знахідки доводять спільне проживання слов'ян і салтівців ще в тому поселенні, котре існувало до спорудження укріпленого городища» [44, с. 70]. Тому, маючи перед очима археологічні дані, можемо стверджувати, що в Подонні алани, булгари й хозари (умовні «салтівці») проживали поруч зі слов'янами. Відповідно, землероби та кочівники утворили на означеній території конглоїтинатну спільноту – соціально-економічну базу тогочасного Хозарського каганату. Нижче А.Л. Висоцький зауважує: «Культурні шари VIII ст. в середньовічній Ладозі розповіли про конглоїтинатний стан уже не двох, а відразу чотирьох етносоціальних організмів – слов'янського, фінського, фризського і скандинавського» [44, с. 70]⁷.

Прийняття конглоїтинатності вважаємо найкращим виходом для сучасних східноєвропейських історіографій. Кожна держава нашого культурно-цивілізаційного простору народилася внаслідок творчої взаємодії різноманітних етнічних груп [45, с. 9–11]. Історичну Польщу неможливо уявити без українців, литовців та шведів, тоді як історична Албанія губиться в сотнях здивованих запитань без урахування впливу слов'ян, греків та італійців. При цьому обидва випадки залишаються непридатними для об'єктивної політико-історичної характеристики поза осмисленням візантійської парадигми їхнього розвитку. І якщо в контексті Албанії культурно-політичні впливи офіційного Константинополя не викликають жодних

⁷ Заслугою Висоцького вважаємо і твердження про конглоїтинатну генезу Молдови: «Літописні, археологічні джерела і дані топоніміки в найбільш категоричній формі свідчать про слов'яно-волоську поліетнічну спільність біля витоків молдавської державності» [44, с. 70].

сумнівів, то польська історія ще повинна приготувати для аналітиків багато цікавих сюрпризів, розкриття котрих дозволить по-новому розглянути історію нашого західного сусіда. Для прикладу, важливим завданням польської історіографії вважаємо вивчення ймовірності прийняття окремими польськими князями християнства східного обряду, що видавалось цілком реальним на початку XI ст. та, у контексті польсько-руського союзу часів князя Святополка (1015–1019), геополітично виправданим [37, с. 53–56]. Очевидно, відповідні конглоутинатні аспекти візантійського впливу можна віднайти в ранньосередньовічному державотворенні кожного східноєвропейського етнічного організму [37, с. 20–35].

Фактологія не залишає жодного сумніву в правильності соціологізувань А.Л. Висоцького [44]. Його гіпотезу про конглоутинатні засади походження держав слід взяти на озброєння в межах сучасної політичної науки [38]. Такий підхід дозволить уникнути багатьох помилок, які виникають у процесі осмислення політичних реалій на базі існуючих національних наративів. Факт, що не потребує додаткових дискусій: жодна держава не з'явилась на світ завдяки життєвим силам і енергії виключно одного народу. *Державність завжди є результатом міжплемінних, міжетнічних, міжнародних домовленостей.* Ось чому «конглоутинатна концепція» має стати не тільки науковим надбанням всесвітньої історії, але й беззаперечним елементом теоретичної політології.

Список використаної літератури

1. Курбатов Г.Л. *История Византии (От античности к феодализму)*. М.: Высшая школа, 1984. 207 с.
2. Норвич Джон. *История Византии. История Венецианской республики*. М.: Аст, Астрель, 2011. 958 с.
3. Павленко Ю.В. Восточнохристианская цивилизационная система и Православно-Восточнославянская цивилизация. *Цивилизационная структура современного мира. В 3-х томах. Том II. Макрохристианский мир в эпоху глобализации*. К.: Наукова думка, 2007. С. 428–438.
4. Оболенский Д. *Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов*. М.: Янус–К, 1998. 656 с.
5. Мельник В.М. Політична антропологія українського державотворення: традиції суб'єктності, суверенності та інтеграції в межах тюрко-візантійського фронтиру. *Юридичний вісник. Юридический вестник. Law Herald*. 2021. №2. С. 7–35.
6. Гумилев Л.Н. *Этногенез и биосфера Земли*. М.: Айрис-пресс, 2012. 560 с.
7. Гумилев Л.Н. *География этноса в исторический период*. Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1990. 280 с.
8. Мельник В.М. Онтология историографии: очерк кризиса на примере восприятия Византии. *Социальная онтология России: сборник научных статей по докладам XIII Всероссийских Копыловских чтений*. Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2019. С. 132–138.
9. Крижанівський О.П. *Історія стародавнього Сходу*. К.: Либідь, 2009. 592 с.
10. Бондаренко Н.С. Квасимифологизация истории Украины. *Цивилизационная структура современного мира. В 3-х томах. Том II. Макрохристианский мир в эпоху глобализации*. К.: Наукова думка, 2007. С. 499–508.
11. Ключевский В.О. *Сочинения: в 9-ти томах. Том 1. Курс русской истории. Ч. 1*. Под ред. В. Л. Янина. М.: Мысль, 1987. 430 с.
12. Мельник В.М. Психологічні аспекти соціокультурної антропології. *Вісник Вінницького національного медичного університету. Науковий журнал*. 2012. Т. 16. № 2. С. 518–529.
13. Васильев Ю.А. «Кризис истории» – кризис понимания истории. *Знание. Понимание. Умение*. 2006. № 1. С. 35–40.

14. Петрушенко О.Ф. Історія як літературна традиція. *Аннали юридичної історії*. 2018. Т. 2. № 1–2. С. 194–196.
15. Пленков О.Ю. *Мифы нации против мифов демократии: немецкая политическая традиция и нацизм*. СПб: Изд-во РХГИ, 1997. 576 с.
16. Калакура Ярослав. *Українська історіографія. Курс лекцій*. К.: Генеза, 2012. 512 с.
17. Koper Sławomir, Stańczyk Tomasz. *Najdalsze Kresy. Ostatnie polskie lata*. Warszawa: Fronda, 2021. 592 s.
18. Leszczyński Adam. *Ludowa historia Polski*. Warszawa: W.A.B., 2020. 672 s.
19. Szczur Stanisław. *Historia Polski. Średniowiecze*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2021. 676 s.
20. Nowak Andrzej. *Historia i polityka*. Warszawa: Biały Kruk, 2016. 400 s.
21. Kajkowski Kamil. *Mity, kult i rytuał. O duchowości nadbałtyckich Słowian*. Szczecin: Triglav, 2017. 308 s.
22. Urbańczyk Przemysław. *Co się stało w 1018 roku?* Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2018. 160 s.
23. Emmert František. *Moderní české dějiny*. Praha: Mladá fronta, 2019. 296 s.
24. Kučera Jan P., Hlavačka Milan, Kaše Jiří. *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XI b*. Praha: Paseka, 2014. 524 s.
25. Drnek Jan. *Dějiny české státnosti*. Praha: Akcent, 2013. 352 s.
26. Malý Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2011. 640 s.
27. Chmelár Eduard. *Rekonštrukcia slovenských dejín. Formovanie slovenskej identity*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2021. 240 s.
28. Mosný Peter, Laclavíková Miriam. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska. I – od najstarších čias do roku 1848*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 136 s.
29. Hruboň Anton. *Fašizmus náš slovenský*. Bratislava: Premedia, 2021. 312 s.
30. Bódvai András. *Szent László emlékkönyv*. Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2021. 228 s.
31. Papp Gábor. *Az Osztrák-Magyar Monarchia – A kiegyezéstől az összeomlásig*. Budapest: Kossuth Kiadó Zrt., 2021. 280 s.
32. Бумблаускас Алфредас, Ейдинтас Алфонсас, Кулакаускас Антанас, Тамошайтис Міндаугас. *Історія Литви кожному*. К.: Балтія-друк, 2018. 424 с.
33. Норкус Зенонас. *Непроголошена імперія. Велике князівство Литовське з погляду порівняльно-історичної соціології імперій*. К.: Критика, 2016. 440 с.
34. Виткунас Манвидас, Гинтаутас Забела. *Городища балтов: неизвестное наследие*. Вильнюс: Литовское археологическое общество, 2017. 88 с.
35. Kiaupa Z. *The History of Lithuania*. Vilnius: Baltos Lankos Publishing House, 2005. 360 p.
36. Камінський Анджей-Сулима. *Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їх держава, суспільство, культура*. К.: Наш час, 2011. 264 с.
37. Халецки Оскар. *История Центральной Европы с древних времен до XX века*. Пер с англ. Л.А. Карповой. М.: Центрполиграф, 2019. 543 с.
38. Мельник В.М. Теоретична конструкція політичної антропології. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2016. Випуск 113 (10). С. 348–360.
39. Морис Ян. *Чому Захід панує на тепер. Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього*. К.: КЛІО, 2018. 784 с.
40. Мортімер Іен. *Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас*. Х.: Ранок, 2018. 448 с.
41. Ткачук М.Е. Археологическая культура: источник структуры. *Археологические исследования молодых ученых Молдавии. Сборник научных трудов*. Кишинев: «Штиинца», 1990. С. 4–9.
42. Довнар-Запольский М.В. *История Белоруссии*. Минск: Беларусь, 2016. 592 с.

43. Катлярчук А. *Швэды ў гісторыі й культуры беларусаў*. Вільнюс: Інстытут беларусістыкі, 2007. 304 с.
44. Риер Я.Г. Этапы образования Литовского государства на фоне исторического развития Европы в I – начале II тыс. н.э.: природно-географические и социальные факторы. *Вялікае княства Літоўскае: палітыка эканоміка, культура*. Минск, 2017. С. 10–19.
45. Высоцкий А.Л. Полиэтнический фактор в генезисе государства. *Археологические исследования молодых ученых Молдавии. Сборник научных трудов*. Кишинев: «Штиинца», 1990. С. 66–71.
46. Риер Я.Г. К проблеме образования государств в Восточной и Центральной Европе: социологические теории и археологические факты. *Копытинские чтения – I, II*. Могилев: МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. С. 9–11.

THE ORIGIN OF THE STATE IN THE EASTERN EUROPE COUNTRIES AND THE “NATIONAL HISTORIOGRAPHIES” CRITICISM (BYZANTINE HERITAGE AND “CONGLUTINATIO” CONCEPT)

Viktor Melnyk

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Philosophy, Department of Political Science
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

The essay focuses on the political science critique of “national historical schools” prevalent in Eastern Europe. Such “national historiographies” are considered as elements of the political self-affirmation of the individual nations. It has nothing to do with the real search for historical truth. At the same time, the author is convinced that historical studies, based on a rational and realistic methodological basis, can provide a critical array of information (and even empirical observations) for any state-building. It is impossible to create a state, control and develop it without a clear idea of the real past. Ignorance of its origins leads to strategic mistakes in state planning and political management. To intensify the discussion, the author turns to the Byzantine paradigm of Eastern European history, emphasizes the artificial separation of the so-called “Central and Eastern Europe” from the civilizational foundation of the Eastern Roman Empire (Byzantium). It is emphasized that national historiographers suffer from a complex of inferiority, which forces them to abandon the declaration of kinship with the largest Christian state of the Middle Ages. At the same time, representatives of “national histories” forget that the system of political and legal relations in this period was based on the principles of “suzerainty-vassality”. Consequently, the power of the emperor of the Eastern Roman Empire naturally extended to all areas, whose population was baptized by his subordinate clergy. For example, the Byzantine emperors considered themselves as the rulers of the Slavs (*de jure*, but not *de facto*). The last thesis develops by referring to the example of the Belarusian historical process, which serves as an illustrative picture of cultural and civilizational synthesis – between the Vikings Baltic and the Byzantine Black Sea coast. Emphasis is placed on the need for further political science study of the concept of “conglutinatio” proposed by A. Vysotsky. The concept of conglutinatio explains the origin of states by the simultaneous creative work of two or more large ethnical groups.

Key words: Byzantine Paradigm, Origin of the State, Eastern Roman Empire (Byzantium), Concept of Conglutinatio, Central and Eastern Europe, “National Histories”, History of Belarus.